

Menstruacija postane javni problem

“Že pred več leti je dunajski zdravnik Schick opazoval čuden pojav pri služkinji. Ko je imela perilo, so v njeni roki neverjetno hitro ovenele vrtnice, anemone, bele krizanteme in tobakov cvet. Ker so ostale rože v njeni roki drugače popolnoma sveže, le ob mesecu ne, je zdravnik sklepal, da mora žena pač izločati ob času posebne škodljive snovi, ki povzročajo hitro smrt cvetlicam. Nadaljnja zdravniška raziskovanja niso mogla sicer jasno potrditi tega mnenja, vendar so v poslednjem času ugotovili, da je ženin pot ob mesecu drugačen kot navadno in ima včasih res posebno moč, da ovira vzhajanje kvasa in drugo. Zato mislijo sedaj, a natančno še niso dognali, da se tvori takrat v krvi neki strup; ob perilu namreč umre posebna jajčna celica, ki povzroča krvavenje in najbrž tudi ta strup. Ta strup pa deluje, kakor sedaj sklepa zdravniška veda, na zunaj in na znotraj. V telesu povzroča krče, utrujenost, bolečine v glavi, želodcu itd., na zunaj pa se javlja – seveda le v izjemnih primerih – kot škodljiv vpliv na rože, kvas in drugo.”

(Ženski svet, 1925, str. 236)

Ta zapis, ki ga je v sredini dvajsetih let prejšnjega stoletja objavila osrednja slovenska ženska revija *Ženski svet*, so prejkone brali kot zanimivost, morda tudi kot dokaz, da slepe ulice v razumevanju in vrednotenju menstruacije še vedno obstajajo. V obdobju med obema vojnama so se namreč prevladujoči poudarki, izrečeni v zvezi z menstruacijo, vendarle začenjali spreminjati.

Odnos do menstruacije kot tistega najbolj vidnega, opazovanju in vrednotenju najdostopnejšega dela zapletenega in vse do pred sto petdesetimi leti predvsem skrivnostnega dogajanja v ženskem telesu, lahko v evropski zgodovini opazujemo kot časovno spremenljivko. Ta odnos je bil vsakokrat v kar najtesnejši zvezi s siceršnjim aktualnim položajem žensk v posamezni evropski družbi ali skupnosti.¹ Pa vendar spremembe, ki so najpogosteje sledile družbenim prevratom in novim znanstvenim teorijam in spoznanjem (tudi) o posebnostih ženske biologije, niso bile

¹ O “zgodovini” menstruacije glej več v Žnidaršič (1996), str. 7–24.

niti tako pogoste niti zelo globoke. Bolj kot v zgodovinski stroki ustaljeni, pripadajo neki drugi periodizaciji, tisti, ki zadeva daljša obdobja trajanja in spremembe globljih plasti življenja.² Tokrat bi se pri 'zgodovini' menstruacije rada osredotočila na povsem določen čas spremembe, na čas konca 19. in prve polovice 20. stoletja. Morda bi lahko postavila celo tezo, da v evropski zgodovini vse od časov antike ne najdemo obdobja, v katerem bi se odnos družbe, stroke, posameznic in posameznikov do menstruacije glede na predhodno obdobje tako spremenil – ali bolje, dopolnil – kot se je prav v obravnavanem času. V tem času je prišlo do dveh pomembnih in ključnih (ne naključnih) premikov v umevanju in reguliranju menstruacije ter ženskega telesa nasploh: iz vere se je osrednji in zavezujoči diskurz o menstruaciji prenesel v medicino in ginekologijo, dotedanji monopol katoliške morale pa dokončno prevzame kapitalistična, profitu zavezana logika.

MENSTRUACIJA - MERSKA ENOTA SPOLNEGA ŽIVLJENJA ŽENSK

Sredi 19. stoletja so lahko znanstveniki spoznanja v zvezi z menstruacijo strnili v ohlapno, a vendar prelomno ugotovitev: *"Menstruacija je funkcija ženskega telesa, pri kateri opazimo iztok krvi iz genitalij, ki traja nekaj dni in se pojavlja redno enkrat na lunin mesec; med nosečnostjo in dojenjem se prekine in se v določeni starosti konča. Prva menstruacija označuje konec otroštva, začetek spolne zrelosti, zadnja pa ugasnitev spolnih funkcij."* (Cit. po Hering in Maierhof, 1991, str. 11) Na videz preprosta opredelitev menstruacije, kot ponavljajočega se dogajanja v življenju spolno zrele ženske, je bila podprta z novimi spoznanji, na primer s tistim iz leta 1827, ko je uspelo doktorju Karlu Ernstu van Baernu odkriti jajčno celico, ali pa naslednjemu iz leta 1840, ko je Charles Nigier prvi opisal zvezo med ovulacijo in menstruacijo.

Proti koncu 19. stoletja in v prvih desetletjih 20. stoletja prispevajo nova spoznanja v zvezi z menstruacijo najrazličnejše znanosti: medicina z ginekologijo (spreminjanje maternične sluznice v celotnem ženskem ciklu),³ kemija (vpliv in delovanje hormonov)⁴ in antropologija (določanje primerljivih standar-

² Na to, da je za odkrivanje zgodovine žensk potrebno preseči "tradicionalne" periodizacije zgodovine na posamezna obdobja, ki jih najpogosteje zamenjujejo opaznejši politični dogodki, opozori s knjigo Pošast in lepotica Luisa Accati (2001). Glej tudi spremeno besedo k omenjeni knjigi Marte Verginelle (2001), str. 205–319.

³ Raziskovalci Fränkel, Schröder, R. Mayer, Ruge, Ogino so dokazali odločen vpliv rumenega telesca (corpus luteum) na spreminjanje maternične sluznice v celotnem menstrualnem ciklu žensk. Dr. Ivan Rakuljić - Zelov navaja, da "povzročca corpus luteum predmenstrualne spremembe sluznice uterusa, in ako se oplojeno jajce ne implementira, razpade funkcionalnost sluznice uterusa in posledica je krvavenje, to je menses. Zato je menses posledica predhodne ovulacije, ne nasprotno." (Zelov, 1934, str. 190)

⁴ V dvajsetih letih 20. stoletja so največ "stavili" na dva hormona, "tako imenovani foliklov hormon in hormon rumenega telesca (corpus luteum-hormon). V zadnjih letih so mnogo razpravljali, kateri izmed obeh hormonov povzroči razpad nabrekle sluznice, torej menstruacijo. Medtem ko so poprej dolžili samo foliklov hormon, je Kaufmann eksperimentalno dokazal, da je glavni vzrok tega razpada sluznice corpus luteum, ki med degeneracijo oddaja vedno manj hormona, dražljaj za razvoj in rast sluznice postaja tako vedno manjši in razpad se izvrši." (Šavnik, 1936, str. 193)

dov).⁵ Raziskovanja in spoznanja so si sledila relativno hitro in dosegla prvi veliki vrhunec v dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja. Nedvomno lahko štejemo za enega od tovrstnih vrhuncev predstavitev, odklonitev, sprejetje, strokovno pretresanje in praktično uporabo tako imenovane Knaus-Oginove teorije, ki je uporabna (tudi) kot metoda regulacije rojstev.⁶

Knaus-Oginova metoda spremljanja ženskih plodnih in neplodnih dni je spremenila pogled na menstruacijo najprej pri strokovnjakih, posledično, a toliko bolj korenito pa pri ženskah samih, zato je nujno, da se nekoliko dlje zadržimo pri zgodbi njenega prodora in uveljavitve. Vse do sprejetja omenjene metode je veljalo mnenje, da je fertilna sposobnost pri 'zdravih' ženskah konstantna, "da je seksualno zrela žena plodna kar neprestano, ako ni v gravidnem ali v puerperalnem stanju." (Brecelj, 1932/33, str. 205) Do prvih dvomov je prišlo šele tik pred prvo svetovno vojno, ko so raziskovalci⁷ začeli odkrivati pomen rumenega telesa. Prav spremenjene razmere za 'običajno', 'redno' spolno življenje zakoncev v obdobju med prvo svetovno vojno so namreč ponudile raziskovalcem, kot je bil na primer dr. Herman Knaus⁸, enkratno eksperimentalno priložnost: "Po raznih strokovnih časopisih so bili objavljeni kolikor toliko točni podatki o roku koncepcije pri ženah, ki so imele moče na dopustu samo za nekaj dni." (Ibidem., str. 206) Svoje spoznanje o tako imenovani 'fakultativni sterilnosti' žensk⁹ je dr. Knaus skušal prvič predstaviti že na ginekološkem kongresu v Leipzigu leta 1929¹⁰, vendar so mu nasprotniki njegove teorije, ki so bili tedaj v večini, nastop preprečili. Da je bila Knausova teorija odklonjena z velikim odporom, ne preseneča, saj je tedaj v stroki prevladovalo mnenje, da je ženska plodna celoten cikel in da je celo "menstruacija najbolj fertilna doba". (Ibidem., str. 204) Še na naslednjem zdravniškem kongresu leta 1931 v Frankfurtu na Meini je prevladalo med strokovnjaki mnenje, "da je zagotovo preprečevanje nosečnosti mogoče samo s popolno vzdržnostjo." (Šavnik, 1936, str. 308) Teza, ki jo je postavil dr. Knaus, pa je bila tako intrigantna in je vsebovala toliko povsem nemedicinskih posledic, da je seveda ni

⁵ Eden od njenih prispevkov k boljšemu razumevanju menstruacije je opisoval oblikovanje povprečnih, običajnih standardov t. i. "pravilne", "redne", "zdrave" in "nepravilne", "neredne", "bolne" menstruacije. Antropologi, med njimi tudi naš dr. Božo Škerlj, so medsebojno primerjali ženske cikle glede na različne spremenljivke: rase, podnebja, načine življenja, spolne aktivnosti ...

⁶ Metoda, ki jo dr. B. Škerlj (1936a, str. 24) zaradi nezanesljivosti imenuje kar "metoda", ne neke vrste stranski produkt raziskovanj skrivnosti ženskega mesečnega cikla.

⁷ Eden od pomembnejših raziskovalcev je bil Rob. Schröder, ki je ugotovil, "da ovulacija in menstruacija ne koincidirata, kakor se v obče sodi, marveč alternirata." (dr. Brecelj, 1932/33, str. 205)

⁸ Mimogrede, deloval je v naši neposredni bližini, bil je namreč tudi profesor na vseučilišču v Gradcu.

⁹ Izraz je prvi uporabil dr. Capellmann v Pastoralni medicini, ki je prvič izšla leta 1923. Po Capellmannu se začne obdobje fakultativne sterilnosti po štirinajstem dnevu po začetku zadnje menstruacije in se konča tretji do četrti dan pred naslednjo menstruacijo.

¹⁰ Iste leta je izdal tudi prvo knjigo na to temo: Über der Zeitpunkt der Konzeptionsfähigkeit des Weibes in Intermenstrum, München, 1929.

bilo mogoče preprosto prezreti. Vsa nadaljnja leta so tekle dodatne Knausove empirične raziskave, s katerimi je nenehno dokazoval veljavnost svoje teorije; strokovni javnosti niso ostale neznane. Končno je leta 1935 na kongresu v Münchnu požel velik uspeh, njegov *“govor je bil živahno aklamiran.”* (Ibidem.)

K prodiru in kredibilnosti Knausove teorije o dnevih ženine plodnosti in neplodnosti je nedvomno veliko prispeval tudi prihod Oginove teorije v Evropo, teorije, v kateri je japonski znanstvenik prišel do podobnih sklepov, vendar po drugi poti. Pravzaprav je bil Ogino časovno pred Knausom – že v letih 1923 in 1924 je priobčil na Japonskem več strokovnih besedil, Evropi pa je rezultate predstavil leta 1930.¹¹

Knaus-Oginovo teorija in še toliko bolj metoda ugotavljanja dni, ko je ženska sposobna za zanositev, in (predvsem) dni, ko je ta verjetnost majhna, je z učinki bistveno presegala zgolj ozke medicinske diskurze in raziskave. Pomena in morebitnih pozitivnih in negativnih posledic praktične uporabe metode so se sodobniki dobro zavedali. Že na kongresu leta 1935 je eden od sodelujočih pospremil uveljavitev Knausove teorije in iz nje izhajajoče metode s svarečimi besedami:

“Zahvaljujemo se g. prof. Knausu za izčrpen referat, med katerim smo se mogli prepričati, da smo z njegovo teorijo pridobili važen pripomoček, ki nas bo podpiral v boju za kolikor mogoče zdrav naraščaj, saj nam daje v roke možnost oploditve po točnem preudarku in v popolni duševni in telesni moči in polni zavesti odgovornosti. Seveda moramo energično odkloniti splošno propagiranje te metode iz narodno-političnega stališča, ker smo tako mi kot vsa naša narodno-socialistična država za kolikor mogoče veliko populacijo, ljudstvo bi jo pa moglo uporabljati bolj v negativnem smislu, kar bi dovedlo do omejitve porodov in bi moglo tako postati nevarno za narod in državo.” (Šavnik, 1936, str. 308)

Vse razprave, odklonilne in naklonjene, posvečene novi možnosti regulacije rojstev, moramo razumevati (tudi) v kontekstu evgenike, svetovnega nazora, ki je tedaj nedvomno obvladoval kar najširši družbeni diskurz. Bistveni poudarek evgenike je bila skrb za zdravo potomstvo, potomstvo, ki se bo rodilo staršem, v vseh pogledih sposobnim pravilne nege in skrbi za otroke, za potomstvo, ki bo sposobno kar največ prispevati za skupno, narodno, državno dobro. Ključnega pomena so se pri tem zdele predvsem ženske-matere. Najprej kot roditeljice, kot tiste, v katerih se otrok v nosečnosti razvija, zato je v svoji kvaliteti kar najneposredneje odvisen od življenjskega sloga matere, nato pa kot vzgojiteljice, kot tiste, ki jim je v družbenem kontekstu pripisan najpomembnejši delež in odgovornost za otrokov razvoj in vzgojo.¹²

¹¹ Dr. K Ogino, “Ovulationstermin und Konzeptionstermin”, Zentralblatt für Gynaekologie, 1930.

¹² Potrebno je dodati, da je prav evgenika izrazito poudarjala pomen in kvaliteto očeta kot zaploditelja in kot vzornika seveda sinovom.

“Človeku je dana možnost (s Knaus-Oginovo metodo, op. p.), da dobi potomstvo takrat, kadar si ga želi, ko sta oba partnerja na višku zdravja in življenjskih sil. Eliminiral bo poprej vse nokse, ki slabijo zarod, kot alkohol, lues, status po različnih krvnih boleznih ali boleznih, ki so oslabile organizem itd.” (Šavnik, 1936, str. 257)

Tedaj so bili zdravniki, ki bi umevali omenjeno metodo ženskega samoopazovanja kot eno od priložnosti njihove (tudi) spolne emancipacije, prave bele vrane; pri nas je bil taka izjema na primer dr. Šavnik, ki je dolgo, kar tridelno besedilo o Knaus-Oginovi metodi sklenil s spodbudnimi besedami:

“Upam si trditi, da ne bo poteklo več dosti let, ko bo vsaka inteligentnejša žena vodila točen račun o vseh važnejših spremembah svojega seksualnega življenja. Zavedala se bo, da ni dosegla enakopravnosti z moškim samo v javnem življenju, ampak da ji je dana možnost, da regulira tudi seksualno življenje in skrbi za potomstvo takrat, kadar so prilike ugodne. Prepričan sem celo, da bodo s časom vso to skrb regulacije prevzele žene same, ker moški v slepi strasti nima navadno niti zadosti smisla, niti dovolj obzira do žene ter se zave odgovornosti šele takrat, ko je to že zdavnaj prepozno.” (Šavnik, 1936, str. 309–310)

S Knaus-Oginovo metodo, ki so jo pri nas, zanimivo, prvi in tudi najodločnejše propagirali prav ljudje katoliškega svetovnega nazora,¹³ je menstruacija dobila novo razsežnost, novo kvaliteto. Če je veljalo, da je bila do tedaj posebne pozornosti deležna predvsem prva menstruacija pri deklici, je postala sedaj prav vsaka menstruacija pri ženski osrednji dogodek njenega vsakdana, postala je tako rekoč merska enota njenega spolnega življenja. Spremljanje vsakega posameznega mesečnega cikla je, (tudi) zaradi Knausovega in Oginovega odkritja, postalo za ženske nova kulturna norma, stvar njihove (pravilne) spolne socializacije, dokaz zavestnega sprejetja lastne spolne vloge in potrditev civiliziranosti. In prav

¹³ Prvi, ki je o metodi poročal v revialnem tisku, je bil prav dr. Anton Breclj, tako v reviji “as kot v Zdravniškem vestniku. Njegovi prvi teksti, namenjeni predstavitvi metode, so izšli že v letih 1932/33, torej že pred strokovnim priznanjem in sprejetjem Knausove metode. Breclja sicer poznamo kot izrazitega nasprotnika vsakršne drugačne, nenaravne metode uravnavanja rodnosti in še toliko bolj kot nasprotnika umetnega splava, in to ne glede na indikacije.

Hkrati pa je bil doktor tudi oseba, ki je imela izrazito konzervativen pogled na razmerja med spoloma, “tradicionalen” pogled na delitev vlog v družini, po katerem je materam v skladu s katoliško doktrino pripisan poseben, celo vzvišen status: “Razlika med možem in ženo je temeljna in vseskozna ... mož je po naravi namenjen za zunanjega vzdrževalca življenjske skupnosti z ženo, žena pa je kot notranja izvršiteljica te skupnosti za družico možu in mater naraščaju. Mož je po prirodnem poklicu za pridobitno, žena za družinsko stran skupnega življenja ... je bistvo ženskemu naravnemu poklicu – materinstvo ..., materinstvo, ki je njen naravni poklic, njena življenjska žrtev, njena osebna čast in odlika, njen zaklad in ponos.” (Breclj, 1927, str. 13) Prav tako Breclj tudi namiguje, da siceršnja nepopularizacija edine naravne metode regulacije rojstev kar najtesneje povezana s siceršnjimi interesi kapitala oz. industrije umetnih kontracepcijskih pripomočkov, na primer kemičnih (različne vaginalne paste) in mehanskih (kondom): “Ne morem presoditi, ali je pregovorna starokopitnost šolske modrosti na poti novemu spoznanju, ali niso morda z odkritjem ogrožene koristi kapitalistične industrije, ki ume slične nevarnosti preprečevati že v kali.” (Breclj 1993, str. 26) Dr. Breclju so se kot zagovorniki metode pridružili še zdravniki dr. Rakuljič - Zelov, dr. Justin in dr. Šavnik. Nasprotno pa tabor zdravnikov drugačnega svetovnega nazora pri propagiranju Knaus-Oginove metode ne sodeluje, vsaj ne tako goreče; na primer dr. Potrč, ki se je zavzemal za legalizacijo splava, in to tudi na osnovi socialne indikacije. (Potrč, 1936, str. 68)

zdravniki, še posebno ginekologi, katerih odločilna moč v ženskem življenju se od tega časa dalje nenehno povečuje, so bili tisti, ki so ženskam odmerjali vednost o njihovem telesu in določali meje njihove 'zdravosti'.¹⁴ Da pa je bilo že z določitvijo kategorije 'redne' menstruacije kar največ težav, potrjujejo zdravniki sami. Tudi stroka je morala v tridesetih letih prejšnjega stoletja priznati, da je 'redna' menstruacija prej mit kot resničnost,¹⁵ prav tako kot so se izkazali za nerealne vsi drugi poskusi opredelitve parametrov tiste 'prave' menstruacije: glede kvantitete trajanja in tudi glede samega časa prve pojavitve.¹⁶

Prva menstruacija ostaja tudi v 20. stoletju osrednji dogodek v življenju ženske, mejnik in čas velikega prehoda, začetek 'pravega' življenja ženske: "*Čudež se je dopolnil! Iz otroka je postala deklica: izraz v očeh se je spremenil, postal je pomenljiv in resnoben, zven glasu je postal poln in melodičen, oblike telesa so zadobile polnost in obline.*"¹⁷ S pojavom prve menstruacije, enega od znakov spolne zrelosti, ki je pri naših dekletih običajno nastopila "s 14 leti in 4–5 meseci /.../ v mestu prej nego na deželi /.../ v prejšnjih pokolenjih kasneje kakor sedaj" (Škerlj, 1936b, str. 244), je bilo za deklico "konec te srečne dobe (otročstva, op. p.) /.../ S tem se začne za ženo nova doba, v kateri je že v primerjavi z moškim tovarišem veliko na slabšem." (Stupan, 1929, str. 214) Avtorice, ki so v tedanjih ženskih revijah pisale o tej temi in delile nasvete (predvsem) materam, so najpogosteje navajale lastno (in referirale tako rekoč obče žensko), najpogosteje grenko izkušnjo ob prvi menstruaciji: "*Poleg omenjenih duševnih in telesnih pojavov (povezanih s puberteto, op. p.) pa zadene*

¹⁴ Ko leta 1933 dr. Breclj napiše svoj drugi tekst na temo Knaus-Oginove metode, ki ga podnaslovi "zgolj kot opozorilo", poudari, "da je to epohalno odkritje neprecenljive vrednosti za zdravniško poslovanje v kočljivih in često perečih zadevah." (Breclj, 1933, str. 25) Omenjenim zdravnikom nikoli ni prišlo na misel, da bi metodo predstavili v revijah, namenjenih laičnim bralcem in predvsem bralkam, vseskozi razumejo in varujejo to vednost kot svojo, vseskozi si (zavestno) pridržujejo možnost (prej ko ne arbitratnega) odločanja o tem, katere ženske v ordinaciji bodo o uporabi metode podučili in katerih morda ne. In to kljub temu, da so k njim "sporadično prihajale zadnja leta bolnice (!), posebno one, ki so se nekaj časa mudile v sosednji Avstriji, z željo naj jim določimo optimalne dneve, v katerih morajo zanositi, in dneve, v katerih so sterilne." (Dr. Šavnik, 1936, str. 192). Šavnik pa je bil tudi eden redkih, ki je svoje kolege javno in strokovni reviji pozival, "da smo kot zdravniki dolžni razodeti ženi medoto, tudi če drži le v 30 %, ne pa v 90 %, kakor trdijo avtorji, saj tudi injiciramo in predpisujemo zdravila, o katerih nismo stoođstotno prepričani, da bodo bolniku pomagala." (Ibidem, str. 311) Ženske so si v tej situaciji skušale pomagati same; ker se je zdela tema urednicam ženskih revij, na primer Ženskega sveta, predelikatna za povsem javno predstavitev, so objavile napotke v zvezi s praktično uporabo metode v knjižnih oblikah: tako Milica Stupan leta 1936 izda Knaus-Oginovo metodo, leta 1938 sledita v samozaložbi knjižici Rezi Kopar Teorija o dnevih plodnosti in neplodnosti in Ženski koledarček za vodenje menstrualnih ciklov.

¹⁵ Po Šavnik, 1936, str. 200.

¹⁶ Antropologi so v primerjalnih študijah ugotovili, da imajo ženske, ki žive v toplejših predelih, obilnejše menstruacije (povprečno se ob menstruaciji izloči od 360 do 600 g krvi), ženske, ki žive v hladnem okolju, pa manj obilne (od 150 do 180 g). Prav tako so ugotovili, da imajo nekatere ženske menstruacijo le nekajkrat na leto (Eskimke, Laponke), to so pripisovali slabim okoljskim razmeram. Glede na to, v kateri starosti nastopi pri deklici prva menstruacija, so v njihovih raziskavah zasedale posebno mesto Židinke, pri katerih naj bi se pojavila najbolj zgodaj in to neodvisno od drugih dejavnikov (okolje, način življenja, družbena pripadnost, spolno življenje).

¹⁷ S temi poetičnimi besedami se začenja enajsti del obsežnega antropološkega pregleda *Das Weib*, ki je posvečen obdobju pubertete; Henric Ploss in Max Bartels (1908), str. 415.

deklice še drugo iznenadenje, ki se pojavi često v obliki velike bridkosti: menstruacija ali mesečno perilo /.../ Sleherna izmed čitateljic se z žalostjo spominja tistih mladostnih časov, ko je prvikrat opazila in občutila krvavenje. Ni si ga znala objasniti, ni se upala nikogar vprašati." (U., 1925, str. 332)

Kot vsak prehod je tudi pojav prve menstruacije povezan z nevarnostmi; največjo nevarnost je za tedanja dekleta predstavljala prav nepoučenost in nepopravljiva škoda, ki je iz nje izvirala, kajti "v dobi pubertete se oblikuje v otroku njegovo bistvo – moškega in ženske. Pravilen odnos do spola in pravilen odnos do drugega je brez dvoma za človeka take važnosti, da pred tem noben vzgojitelj ne sme zapirati oči. Smelo lahko trdimo, da je od zdravega in pravilnega spolnega odnosa odvisna vsa osebna človekova sreča. Ako se v dobi pubertete polagajo temelji zdrave spolnosti, potem je jasno, kako velikega pomena je." (Gospodinja, 1939, str. 4) V dvajsetih letih so se v Ženskem svetu sklicevale na (verjetno) resničen in ne tako izjemen dogodek, ko je deklica zaradi nepoučenosti o menstruaciji skoraj umrla: "Revšče je začutilo kri. Pa se je ustrašilo, kje bi se bilo porezalo? Hitro je šla v tisti mrzli potok, pa se umivala in umivala, sedela v vodi, nič ni pomagalo seveda. Prišla je domov, legla, začela obupno jokati, zvijala se je /.../ tresti jo je začelo /.../ Zdajle ima priti zdravnik." (Ženski svet, 1929, str. 284)¹⁸ Prve, ki so poklicane hčere poučiti o 'pravilnem' ravnanju ob menstruaciji, so seveda matere: "So razne nevarnosti, ki prete otroku, ko se razvija v dekle. Budno materino oko jim bo sledilo in bo branilo svojega ljubčka pred njimi. Bodite, matere, prijateljice in svetovalke otrokom." (Ženski svet, 1924, str. 191) Vrsta navedb pa dokazuje, da je bil prenos te vednosti od matere na hčer tedaj nekaj neobičajnega,¹⁹ prej izjema kot pravilo. Sodobne, izobražene matere, matere, ki so pripravljene prisluhniti javno izrečenim nasvetom, naj bi z odgovornim in drugačnim ravnanjem to spremenile: "Matere, ve, ki danes že toliko čitate, ki razumevate življenje z druge strani, otesite se nesmiselnih, škodljivih predsodkov svojih babic in govorite o tem s hčerko tako, kakor govorimo o hrani, higieni in sl." (Ženski svet, 1929, str. 285) Matere morajo biti v času hčerine pubertete vseskozi na preži: "Ko izpolni hčerka dvanajsto leto, jo mati s skrbjo opazuje, kdaj bo dobila 'perilo'" (Ibidem.), kajti "doba, o kateri govorimo, je ena najtežjih v življenju. Nagli telesni in duševni razvoj v tej dobi zahteva posebne pazljivosti." (Ciber, 1931, str. 370) Sledil naj bi pouk tako o sami menstruaciji kot tudi o spolni funkciji žene, o tem, "kako je ta pojav nekako temelj vsemu njenemu zdravju, kako je od tega končno odvisen ves človeški zarod, obstoj sveta!" (Ženski svet, 1929, str. 285) Kako

¹⁸ Na podoben primer se sklicuje tudi zdravnica Jenko-Groyer v Ženskem svetu leta 1931, str. 371: "Kako se je dogodilo 15-letnemu dekletu, ki si je ob prvi menstruaciji celo uro pustilo teči mrzlo vodo po hrbtu, pa je čez nekaj tednov umrlo za hitro jetiko."

¹⁹ Vsekakor omenjeni in njemu podobni pozivi, ki jih v revijah ne manjka, kažejo kvaliteto razmerij in novo spolno moralo, ki se je oblikovala v novoveški Evropi, predvsem v procesih, ki sta jih sprožili reformirana kaoliška cerkev in njena nova spolna morala, katere glavni uredničevalec je postalo prav meščanstvo, sloj, ki je tudi v 20. stoletju diktil moralne norme in obrazce obnašanja.

je menstruacija dokaz ženske plodnosti, zdravja, nikakor pa ni nekaj, kar bi bilo “vredno zaničevanja, preziranja in sramovanja!” Ob tem naj mati poduči hčer tudi o osnovnih in novih higienskih standardih, o “*nujni potrebnosti rednega umivanja s hladno vodo in milom, pozimi s toplo vodo,*” pripravi naj ji “*posebne obveze, da si ne umaže preveč perila*”, skratka, izkoristi naj to priložnost, “*da opozori hčerko na vse o tem pojavu: izredno skrb za snago, delikatnost pri perilu, čuvanje pred utrudljivostjo, primeren počitek.*” (Ibidem.)

Če matere (nove) naloge ne bodo (dobro) opravile, bodo lahko hčeram – in prek njih vsemu človeštvu – naredile mnogo škode: “*Mati mora ob tej priliki pojasniti zdravstveno postopanje, da ne obole deklice v tej dobi na pljučih, živcih, krvi ali da ne ukrenejo česa napačnega in kvarnega proti naravnim pojavom.*” (Jenko-Groyer, 1931, str. 371) Nevarnost preži na mlada dekleta predvsem v pretiranem (!) izobraževanju in prezgodnjem prebujanju spolnega nagona. Izobraževanje, učenje še dodatno slabi dekletom telesno moč, kajti “*veliko zahteva naše dni šola, poleg tega pa učenje doma, glasovir in drugi prosti predmeti /.../ Ubogi otrok! Malo je živ, veke mu lezejo vkup, drži krčevito knjigo v roki in se muči. Matere, dostikrat je bolje, da zamudi hčerka leto šole, kakor da hodi sploh zastonj vanjo /.../ Šola ne ugaja vsakemu dekletu, vzemite jo ven, dokler je čas.*” (Ženski svet, 1924, str. 191) Še leta 1931 lahko preberemo v Ženskem svetu tovrsten nasvet, ki je podprt s strokovnim, zdravniškim (torej a priori avtoritarnim) mnenjem, “*da bi bilo jako prav, če bi imela dekleta v tej dobi leto študijskega odmora /.../ V dokaz so nam dekleta, ki s 14. letom zapuste šolo, vse blede in telesno nekako nedozorele, pa jih srečamo po pol leta razvite, zdrave in vse spremenjene, čeprav ne počivajo doma, ampak se uče kake obrti.*” (Ženski svet, 1931, str. 28) Druga nevarnost pa je prezgodnje ‘spolno razvijanje’, ker “*škoduje telesu in duhu, nerazvito telo ni dovolj močno in tako ostane ženska vse življenje slabotna in slaboten je njen zarod.*” (Ženski svet, 1924, str. 190) Dr. Škerlj, ki se je med drugim ukvarjal tudi z antropološko raziskavo slovenskih prostitutk, je na primer zapisal: da “*danes ne dvomimo več mnogo, da je prostitutka res po dedni osnovi usodno določena za svoj poklic /.../ Raziskave pri naših prostitutkah so pokazale, da nastopi pri njih tudi prvo perilo povprečno za štiri mesece prej kakor pri neprostitutkah.*” (Škerlj, 1936b, str. 245)

MENSTRUACIJA – TRŽNO BLAGO

Postavitev menstruacije v samo središče vsakdana žensk pa ni bila zgolj posledica novih znanstvenih spoznanj in praktičnih aplikacij, ampak tudi posledica vstopa žensk v relativno na novo oblikovan prostor javnega, predvsem dela. S tem, ko so se tudi ženske še posebej pri nas²⁰ kar se da intenzivno vključile v delovne procese izven doma, je postala javna tudi menstruacija. Spolno zrele

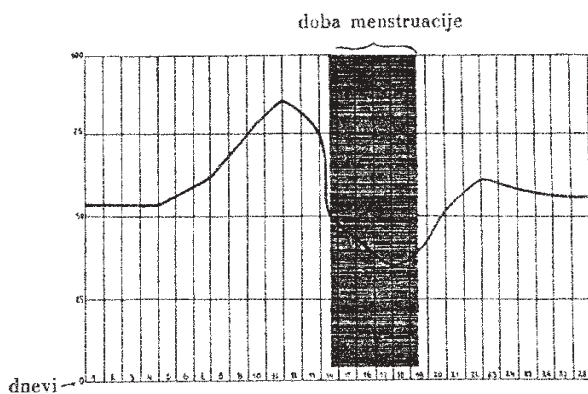
ženske niso več opravljale pridobitnih dejavnosti zgolj v krogu družine ali tako, da so lahko relativno svobodno oblikovale delovni urnik in delokrog, ampak so se vključile v procese, ki so zahtevali redno časovno prisotnost. Tem novim pogojem so se morale ženske tudi glede na menstruacijo posebej prilagoditi. Ženske delovne sile so se držali nekateri (bolj ko ne propagandni) stereotipi; eden izmed njih zadeva prav menstruacijo. V obdobju menstruacije naj bi bila ženska – delavka (še) manj sposobna.

“Menstruacija vpliva na celotni organizem žene in pretrese vse organe, med menstruacijo pade temperatura, krvni obtok in dihanje se vršita počasneje, duševno poglobljanje je ženi otežkočeno, vsa delovna zmožnost se zmanjša. To vse pri zdravi ženi z normalno menstruacijo. Toda vsi ti bistveni pojavi se prav lahko še bolj poostrijo in dobijo bolezenski značaj, telesne spremembe vplivajo premočno na občutljivo živčevje in duševno ravnotežje žene se prevrže na patološko stran. Pa tudi pri rednem poteku menstruacije je ženi vse, kar dela v tem času, prav zelo oteženo. Najnavadnejše, vsakdanje posle opravlja s težavo in malodušnostjo, strojepiska dela počasneje in se česče moti, pevka izgubi blesk in moč glasu itd. – to pa vse samo zato, ker je njeno živčevje začasno v neredu in ker žene menstruacijo različno prenašajo.” (Stupan, 1929, str. 214–215)

V *Ženskem svetu* je objavljena celo krivulja, ki je ponazarjala soodvisnost med ženskinimi sposobnostmi in njenim menstrualnim ciklom. Z današnje perspektive ustoličenega predmenstrualnega sindroma je zanimivo, da je avtorica menila, da ima “žena največ moči pred menstruacijo”. (Hočevnar-Meglič, 1936, str. 2) Ženske same pa v domnevno občutnejše zmanjšanje sposobnosti ob menstruaciji niso preveč verjele; slej ko prej so v svojem vsakdanjem življenju sledile besedam zdravnice, ki je zapisala:

“Odločno je treba zastopati mnenje, da mora zdrava žena preiti vse neprijetnosti, katere ji morda povzročata menstruacija, ker se dajo te neprijetnosti zlahka prenašati, a postajajo neznosnejše, če žena osredotoči nanje svojo pozornost.” (Janiševa-Rašković, 1935, str. 237)

Ženska naj torej med menstruacijo svoje siceršnje, tako poklicno kot gospodinjstvo delo le opravlja, tisto čemur naj se izogne, pa je bolj stvar skrajnosti kot

Slika 1: Diagram mesečnega cikla žene (Hočevnar-Meglič, 1936, *Ženski svet*, str. 3)

²⁰ Že v obdobju avstrijske monarhije je bila pri nas zabeležena med vsemi pridobitnimi – takimi, ki so si sredsstva za lastno preživljanje zagotavljali sami – skoraj polovica žensk. Glej Žnidaršič (2000), str. 113–229.

vsakdanjika; prvi tak zadržek zadeva zabavo in ples, kajti “posebno škodljiv je ples v poznih večernih urah in v neprezračenih prostorih.” (Hočevar-Meglič, 1936, str. 3) Enako velja tudi za vse, kar je s plesom povezano, saj “nikakor ni mogoče dovolj poudariti, kako zelo škodljivo je zadrževati v sebi vodo po cele dolge večere v družbi, kakor se tako pogosto zgodi pri mladih dekletih, ki si ne znajo pomagati iz družbe.” (Ibidem.) Prenaporno fizično delo, ki je nedvomno bolj kot nočna zabava sodilo v vsakdanjik ogromne večine naših žensk, so med menstruacijo prav tako odsve-tovali. “Vzdigovanju in nošenju težkih bremen, obilnemu tekanju in drugim zelo utrudljivim poslom naj se žena izogne tiste dni, deloma zaradi napora, deloma pa zato, ker se takrat najlaže prehladi. Če je le mogoče, naj se gospodinja vsaj prva dva dni menstruacije ne loti ribanja, pranja, temeljitega čiščenja in podobnih težkih del.” (Šimenc, 1934, str. 38) Posebno skrb morajo ženske v tem obdobju posvetiti zaščiti “spodnjega telesa” pred mrazom, vlago in s tem prehladom. Še pomembneje pa je, da ženska, ki se giblje v javnosti, z menstruacijo ne ‘moti’ okolice; za socialno nevidnost in kulturno sprejemljivost menstruacije so poskrbeli novi in strogi higienski standardi. Menstruacija sicer ni bolezen, lahko pa smrdi. “Izločena kri je nekaj mrtvega, zato se hitreje razkrajaja in širi neprijeten duh,” je Hočevar-Meglič zapisala leta 1936 (str. 2). Novi higienski standardi so strogi in v svoji strogosti nedvomno kažejo na oster prelom s siceršnjo ‘tradicionalno’ prakso, ki jo skušajo nadomestiti. Prvi apostolat novih higienskih standardov za ženske je pogostnost umivanja: “Ob menstruaciji se moramo umiti vsaj dvakrat na dan, ako nimamo prilike umiti se pri vsakem menjavanju obveze.” (Ibidem.) Samo umivanje s toplo vodo pa ni dovolj, konec koncev je menstrualna kri ‘nekaj mrtvega, razkrajajočega se’, zato so za popolno higieno potrebna razkužila: “Umivanje z alkoholom je zelo praktično in še bolj higiensko kakor z vodo, ker alkohol razkuži /.../ Vodi za izpiranje je treba primešati nekaj kapljic lizola ali kako drugo razkužilno sredstvo.” (Ibidem.) Ženske ženskam so v obdobju med obema vojnama nenehno dopovedovale, da menstruacija ni nekaj ‘sramotnega’, ‘grdega’, ‘neprijetnega’, ‘ponižujočega’, “grdo in sramotno je samo takrat, če se ženska dovolj ne umiva in zaradi razkrajanja krvi širi okrog sebe neprijeten duh. To pa je ženska lenoba, ki res zasluži zgražanje in obsojanje.” (Ibidem., str. 3) Še posebno kritične so se zdele razmere med kmečkimi ženskami, kjer je “ta navada (vsakodnevnega umivanja intimnih delov, op. p.) še veliko premalo udomačena.” (Šimenc, 1936, str. 75) Na podeželju, in verjetno ne zgolj tam, je še vedno prevladovalo staro prepričanje, da je umivanje med menstruacijo še prav posebno škodljivo, zato se je umivanju treba izogibati; nova ‘doktrina’ pa argumentira redno skrb za higieno predvsem v ‘tistih’ dneh z besedami: “Saj še odprte rane izpiramo, pa jim koristi, ne škoduje; toliko manj je upravičen strah tu, ko do ranjenega organa voda sploh ne pride.” (Ibidem.) V naših ženskih revijah so reklamirali predvsem dva izdelka, namenjena intimni ženski negi: Sanofom, ki so ga izdelovali v Chemotechni Ljubljana in ki

je bil namenjen “vsakodnevni irigaciji in uporabi za razkuževanje”, in uvoženi preparat Isla-Spülsalz, “dobro dišečo, naravno sol za izpiranje, ki zanesljivo neguje in čisti”. Neznanje in vztrajanje pri starih, nehygieničnih stališčih lahko žensko stane nič manj kot izgubo zdravja, v najhujšem primeru lahko dobi ženska, ki zanemarija telesno (in drugo) higieno, raka na rodilih.

“Zdravniki trdijo, da je glavni vzrok tej nesreči (raku na maternici, op. p.) nesnaga. Pri nas smo v tem pogledu še zelo zaostali, skrb za čistočo spolovil se zdi marsikateri še greh /.../ Mesečno krvavenje in razdraženost žene v tem času omogočita, da se maternica hitreje okuži in oboli za rakom. Zato se je treba takoj po vsakem perilu prav dobro umiti ali okopati /.../ Kdor oboli za rakom, mora iti takoj k zdravniku in v bolnico. Drugače spravi v nevarnost sebe in tudi one, ki pridejo z njim v dotik. Tudi rak je namreč nalezljiva bolezen. Klice ali bacili, ki ga povzročajo, se po dotikanju prenesejo na drugo osebo, ki kmalu oboli. Prenašajo pa se seveda v prvi vrsti po nesnagi. Vsaka umazanost, zlasti strjena kri, je že sama na sebi ogabno gnezdo za bacile /.../ Zato je vedno v manjši nevarnosti pred rakom na maternici ona žena, ki se dovolj čisti in utrjuje.” (Ženski svet, 1926, str. 155–156)

Nedvomno je prav povečana skrb za higieno – za snago in čistočo, za poseben življenjski slog, za nove bivalne in prehranjevalne standarde, za nova estetska merila – ena od bistvenih značilnosti nove dobe, tesno povezana z novim vrednostnim sistemom, ki ga najlaže identificiramo pri meščanstvu. Skupaj z meščanstvom zmaguje tudi ta. Novim higienskimi standardom pa dobesedno podeli krila razvijajoča se industrija najrazličnejših tovrstnih pripomočkov. Poleg tople vode, razkužil in posebnih, zgolj v ta namen uporabljanih posod, je sodobna ženska za ohranjanje čistoče (in s tem za lastno sprejemljivost v svetu javnega tudi med menstruacijo) vedno bolj nujno potrebovala še druge pripomočke. Na prvem mestu so bile nedvomno obveze – večnamenske, pralne podloge, ki so se pripenjale na poseben pas. Obveze “je treba menjati prve dni najmanj 5-krat na dan, ali pa še večkrat, če je to potrebno in nam ne manjka obvez /.../ Napojene obveze moramo takoj izprati in posušiti ter po končani menstruaciji skupno dobro prekuhati, posušiti na soncu ter zaviti v čisto krpo, kjer naj čakajo prihodnje uporabe.” (Hočevar-Meglič, 1936, str. 2) Pasove, na katere so ženske pripenjale obveze, so ponavadi izdelovale kar same, po načrtih, ki so jih občasno objavili v ženskih revijah.

NE ZANEMARJAJTE nego telesa.

O intimni toaleti ne govorimo radi. Vendar pa je za zdravje žene potrebno, da je poučena tudi o tem. Koliko neprijetnosti lahko izostane, če skrbite za dnevno izpiranje. Ne pozabite torej pri irigiranju na razkuževalno sredstvo

SANOFORM.

Navodila o pravilni uporabi so priložena vsaki steklenici. V vsaki lekarni in drogeriji ga dobite.

Lahko pa naročite Sanoform pri Chemotechni, d. z o. z. v Ljubljani, Mestni trg št. 10 (Skabernetova hiša na dvorišču).

Originalne steklenice imajo znak:

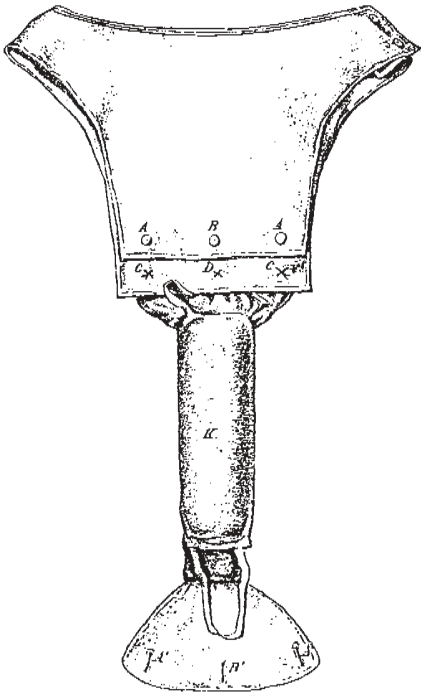
MODRA IN ODLIČNA GOSPA uporablja za svojo intimno nego telesa samo originalni

ISLA-SPÜLSALZ

dobro dišeča, naravna sol za izpiranje, zanesljivo neguje in čisti. Zahtevajte v svojem interesu pravi ISLA-SPÜLSALZ.

Sliki 2 in 3: Oglas za sanoform (Žena in dom, 1932)

Oglas za isla-spülsalz (Žena in dom, 1932)

Die einzelnen Teile der Menstruationsbinde
 A B A = die Knöpfe an der Vorderseite des Beckengurts
 A' B' A' = die entsprechenden Knopflöcher hierzu
 C D C = desgl. an der Hinterseite
 K = Kissen mit Holzwoolwatte
 G = Gummibügelzug des Mittelstücks

Slika 4: Ženski menstrualni pas z obvezo (po Hering in Maierhof, 1991, str. 37)

Za zaposleno žensko je postalo (to so ji dopovedovali v reklamah) rokovanje s pralnimi obvezami prezamudno, pa tudi ne dovolj higienično. Bohteča industrija je dobesedno bombardirala predvsem tedanje ženske revije s kopico 'najsodobnejših', 'najvarnejših' in, seveda, 'najbolj higieničnih' pripomočkov. Na prvem mestu, tako po kronologiji kot po obsegu, so bili nedvomno tedanja novost, ki je doživela do danes skorajda nesluten razvoj, higienski vložki za enkratno uporabo. V tridesetih letih minulega stoletja so prišli tudi na naše tržišče (in to iz domače proizvodnje) prvi vložki za enkratno uporabo, ki so jih reklamirali kot "idealne reformne vložke za dame". "Camelia", sicer dišeča in delikatna cvetlica, grm, z nežnimi belimi in le rahlo rožnatimi cvetovi, prvi 'reformni' vložek pri nas, je ženskam obljubljala tako rekoč vse, kar jim je menstruacija sicer jemala. Reklame so ženskam obljubliale podaljšanje mladosti ("Dandanes pa je prevladalo spoznanje, da je prezgodnje staranje pri ženskah čisto nenaraven pojav, ki izvira od tod, da večina

žensk po 60 dni na leto ni na svojem mestu."), maksimalno izkoriščen prav vsak dan ("S pomočjo Camelie ne izgubite niti enega dne najlepših let."), konec slabe volje in skrbi ("Debeli sloji najnovejše puhaste vate Camelia iz staničnine jamčijo za največjo sposobnost vpijanja in za diskretno uničenje."), čilost in živahnost tudi v tistih dneh (Čistite pametne ženske, ki so zmeraj enako živahne in dobre volje"), opravljanje vsakega poklica vse dni v letu ("Dosti se dandanes zahteva od ženske, skoraj nobena si ne more privoščiti 'kritičnih' dni.") in konec koncev so reklame ženskam obljubliale, da bodo tudi v 'tistih' dneh lahko obiskale javno prireditve in se na njej pokazale v novi beli obleki. ("In ona ve, da je prav čedna v novi obleki. Lep večer se ji obeta – njena naravna milina in živahnost bosta druge vnela in navdušila.")²¹

Kot pravi tehnični dosežek pa so, res ne prav pogosto, reklamirali posebno pripravo, pripomoček, namenjen za intimno nego ženske: TITO irigator.²²

Za lajšanje tegob med menstruacijo so imele ženske na razpolago še nekaj pripomočkov, predvsem na rastlinski osnovi. Različne čajne mešanice, reklamirane pod

²¹ Citati so povzeti iz serije propagandnih sporočil, objavljenih v reviji Žena in dom v letih 1936–1939.

²² V Verbinčevem Slovarju tujk najdemo pod geslom irigator tole razlago: "v med. izpiralnik za rane ali telesne odprtine".

znamkami, kot so bile na primer "Her-san" in "Planinka", so ženskam obljubliale uspešno premagovanje neprijetnosti ob menstruaciji, na primer lajšanje bolečin, ter 'ureditev' "premočne", "predolge", "premalo trajajoče", "neredne" menstruacije. Čaji so bili namenjeni hkrati tako notranji uporabi kot tudi zunanji, torej sedečim kopelim. "Gospodična, 24 let stara," je v reklamne namene leta 1936 v *Ženi in domu* (str. 126) sporočala, da "je imela zaradi slabokrvnosti in slabotnosti zelo neredno mesečno perilo (menstruacijo). Stalno je trpela za migreno, bila je utrujena in zelo razdražljiva. Zdravljenje s čajem Planinka je povzročilo, da je menstruacija postala redna, brez migrene in nervoznih pojavov."

Menstruacija, pa ne le ta, ampak kar celoten ustroj ženske, je pri ženski povzročal vsaj občasno čustveno labilnost, v prav neugodnih razmerah je lahko vodil celo v resne motnje, kajti "vsaka, še tako zdrava ženska, je tiste dni nekoliko bolj občutljiva, hitreje se utruja, živci se ji radi razburjajo." (Matere, poučite hčere, 1929, str. 285) Če je ženskam grozila "seksualna nevrastenija", ki so jo tedaj najsplošneje imenovali kar histerija (ekskluzivno ženska bolezen mnogih manifestnih oblik s konca 19. in prve polovice 20. stoletja), jim je farmacija tik pred drugo svetovno vojno že lahko ponudila pomoč v obliki hormonskih tablet. Pri nas so reklamirali Proferin, "hormonske pilule za žene". To, da so bile omenjene tablete v prosti prodaji in da so jih bili proizvajalci pripravljani pošiljati naročnicam kar po pošti, prav gotovo ni nepomembno.

Kako dolgo ostane ženska mladostna?

Bili so časi, ko so smatrali za kosce ženske mladosti leto dolgo v kateri mesli žele zadnje živeti. Danes pa je pravilna opomba, da je pragošnja stvariti pri ženskah čisto zdravstven pojav, ki izvira odlo, da večina žensk od 60 dni na leto ni na svojem mestu. To dolga telesa, negotovosti menulja in duševne depresije sta ostala brez vpliva na vnosjel, nato poskizite s pomočjo

«Camelia» reformnega vločka, da ne izgubite niti enega dne svojih najdragih leti! «Camelia» vam pomaga porabiti vse kar vam je svet priporočilo, slabo voljo in mržni! Duhovi, sloni, ustvarjajo poklete! «Camelia» vate iz stanitfano launčijo za največjo sposobnost vplivanja in za diskretno unčeno A «Camelia» nas launčijo za varno nočilo in prosti glazno.

Camelia
Idealni reformni vločki in pasovi za dame

Družni izdelki

Številni	Številni	Številni	Številni
Številni	Številni	Številni	Številni
Številni	Številni	Številni	Številni
Številni	Številni	Številni	Številni

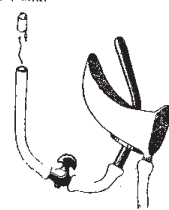
Facile ad mendi vngilano sančij

Sliki 5 in 6: Oglas za Camelio: "Kako dolgo ostane ženska mladostna?" (*Žena in dom*, 1936) "Danes jo ima privkkrat na sebi" (*Žena in dom*, 1938)

Žena in higiena

Danes, ko se splošno deluje na tem, da se odstranijo slabi vplivi na človeško telo in da se ljudem pomaga do boljega in udobnejšega življenja, je vsak nov pojav v napredku higijene sprejet z razumljivim zadovoljstvom. S pravilnim ugovovanjem telesa in z dobro voljo se dá doseči mnogo več, kot si marsikdo misli. Higiena je odpravila iz civiliziranega sveta premočne človeške nadloge prejšnjih vekov, katerim je podlegalo ljudstvo kar v trumah. Star pravegovor pravi, da je čistoča pol zdravja. Res je kakor še več: Čistoča je temelj zdravja, zdravje pa je največja sreča. Proizvodnja ženskih higienskih potrebščin je obogatila tržišče z novim praktičnim higienskim pripomočkom. To je novi TITO irigator, ki ga prinasamo v sliki

S tem irigatorjem preneha stara mučna tradicija, polna težav in neprijetnosti. Novi TITO irigator se uporablja vedno le s tojo. Ta način irigitiranja je z ozirom na notranji ustroj ženskega organizma najboljši in najudobnejši.

TITO irigator nstrezu vsem potrebam in zahtevam današnje higijene in je prava dobrina za žene. Skozi posebni odtok odvaja ta irigator vso uporabljeno vodo tako, da popolnoma obvaruje telo in oblačila, da se ne znajočij in zamažajo.

TITO irigator ima elastično gibljivo cevko za maternico, katere se lahko popolnoma regulirja v vse smeri in tudi v globino, pri čemer se brezčutno prilagodi legi vagine.

Posebna naprava na cevki za maternico uduša vse snuke in tresljaje, tako da cevka med irigitiranjem popolnoma miruje.

Idealna in prirodna oblika tega irigatorja omogoča njegovo uporabo vselej, ne oziraje se na oblačila, prostor ali sobno temperaturo, kakor doma tako na potovanju. Manipulacija s tem irigatorjem je enostavna in zelo lahka.

TITO irigator sedi utesen sam na svojem mestu in ne potrebuje med irigitiranjem nikake ročne postrežbe. Irigitiranje poteka v miru, udobno in čisto.

TITO irigator se dobi v vseh lekarnah, drogerijah, bandažnih in kozmetičnih trgovinah.

Slika 7: "Žena in higiena" (*Žena in dom*, 1939)

In kaj nam ali kaj so omenjena in podobna reklamna sporočila želela ženskam povedati? Poleg tega, seveda, da so želela kar največ izdelkov spremeniti v denar. Vsekakor tisto najmanj prijetno dejstvo, da imajo ženske menstruacijo, obenem pa tudi to, da je to resnično nekaj neprijetnega, nekaj, kar ženske močno ovira v vsakdanu, ki od njih terja vedno večjo aktivnost, in to na očeh vseh. Naj so si ženske še tako dopovedovale, da menstruacija ni sramota, vsa pretirana prizadevanja za njeno zakritje govore o drugačnem intimnem odnosu do nje in prek nje do lastnega telesa in lastne spolnosti. Vse reklame²³ v medvrstičju sporočajo, da je žensko telo težavno, neprilagojeno novim izzivom, ki jih ženskam zastavlja nov čas. Idealno bi bilo, če ženske ne bi imele menstruacije, da na njihovo razpoloženje ne bi vplivali najrazličnejši bolj ali manj skrivnostni dejavniki; ker pa je to (na žalost) nemogoče, so ženske dolžne storiti vse, da se vsaj navidez približajo idealu. Vsi pripomočki, ki jih različne industrijske panoge razvijajo v 'korist' žensk, naj bi pripomogli k temu, da postane menstruacija nekaj resnično skritega, za okolico nevidnega, nemotečega. Vsaj del naloge, ki so jo v nekaterih kulturah v preteklosti opravljale posebne 'ženske' hiše, namenjene temu, da so se vanje zatele ženske z menstruacijo in tako pred lastno nečistostjo zavarovale okolico, začno opravljati v 20. stoletju novi higienski standardi. Umivanje, razkuževanje, celo izpiranje naj bi menstruacijo izničilo – prav tako uporaba vložkov za enkratno uporabo, ki vpijejo tako rekoč vse, kar je po izpiranju še ostalo, in ki omogočajo ženskam, da se zaradi tegob ob menstruaciji ne postarajo prerano; omogočajo jim tudi, da veselo in brez strahu pred razkrinkanjem (da imajo menstruacijo) tekajo naokoli in se prešerno zabavajo. Kot pika na i so tu še hormonski preparati, ki v ženskem telesu dušijo ali vsaj mirijo izbruhe ženske narave. Ko so se ženske skupaj z večino moških podale v 'širni' svet in zapustile domače prostore, so se morale v tem svetu prilagoditi moškemu standardom. S prodorom žensk v svetove javnega življenja, tako dela in izobraževanja kot političnega delovanja, se je sicer nenehno prisotna potreba po korigiranju ženskega telesa nadgradila s potrebo po njegovem kultiviranju; usposobiti žensko telo za to, da bo lahko neekscenčno prisotno v kulturnem miljeju moških. Tisti najtežji in še danes nevrvalgični del prilagoditve žensk je zadeval prav ob njihovo telo, ob posebnosti, sposobnosti ženskega telesa, ki so naravne, zaradi katerih pa so postale s pomočjo ideologije 'naravne' tudi vse druge domnevno ženske lastnosti: manjša fizična moč, manjša delovna storilnost, nižja in predvsem spremenljiva sposobnost koncentracije, občasna neprilagojenost, nekritičnost, pretirana čustvenost itd., seveda vse ob primerjavi z uveljavljenimi in edino sprejetimi normami normalnega, ki je in ki ostaja moški.

²³ Ki, mimogrede, v desetletjih, ki si sledijo vse do danes, niso naredile bistvenega preskoka, mora le tega, da so bele večerne obleke zamenjale bele ozke hlače.

LITERATURA

- Accati, Luisa (2001): *Pošast in lepotica, Oče in mati v katoliški vzgoji čustev*, Studia Humanitatis – SH, Ljubljana.
- Brečelj, dr. Anton (1927): *Materinstvo – jedro ženskega in družabnega vprašanja*, Slovenec, št. 291, str. 13, Ljubljana.
- Brečelj, dr. Anton (1932/33): *Fakultativna sterilnost*, Čas, str. 203–209.
- Brečelj, dr. Anton (1933): *Ogino-Knaus*, Zdravniški vestnik, str. 25–28.
- Ciber, dr. Fran (1931): *O puberteti ali spolnem dozorevanju*, Ženski svet, str. 369–370. Gospodinja (1939): *Vzgoja in samovzgoja*. Iz dečka postaja fant, iz deklice dekle, str. 4–5.
- Hering Sabine in Maierhof Gudrun (1991): *Die unpässliche Frau*, Sozialgeschichte der Menstruation und Hygiene 1860–1985, Centaurus-Verlagsgesellschaft, Dunaj.
- Hočevar-Meglič, L. (1936): *Zdravstvo in kozmetika*. Higiena ob menstruaciji. Ženski svet, str. 2–3.
- Hočevar P. (1935): *Književnost in umetnost*. Dr. Vilma Janiševa-Raškovič: *Biologija žene i njen socialni značaj*. 1. deo. Beograd 1934. Ženski svet, str. 236–237.
- Jenko-Groyer, dr. E. (1931): *O razvojni dobi otroka*, Ženski svet, str. 371–372.
- Korpar, Rezi (1938): *Teorija o dnevih plodnosti in neplodnosti*, samozaložba.
- Korpar, Rezi (1938): *Ženski koledarček za deset let*, samozaložba.
- Ploss, dr. Heinrich in Bartels dr. Max (1908): *Das Weib in der Natur- und Völkerkunde*, Leipzig.
- Potrč, dr. Jože (1936): *Moje mnenje o legalizaciji splava*, Ženski svet, str. 68.
- Rakuljič-Zelov, dr. Ivo (1934): *Koncepcija žene iz znanstvenega in praktičnega vidika*, Zdravniški vestnik, Ljubljana, str. 187–192.
- Stupan, Milica (1929): *Biološka tragedija žene*, Ženski svet, str. 213–215, 237–240.
- Stupan, Milica (1936): *Knaus-Oginova metoda*, Žena in svet, Maribor.
- Šavnik, dr. Leo (1936): *O Ogino-Knaus-ovi teoriji*, Zdravniški vestnik, Ljubljana, str. 192–201, 254–259, 305–312.
- Šimenc, dr. Amalija (1934): *Zdravstvo. Škodljivosti gospodinskega poklica*, Gospodinja, str. 38.
- Šimenc, dr. Amalija (1936): *Zdravstvo. Higiena kmečke žene*, Gospodinja, str. 74–75, 87–88.
- Škerlj, dr. Božo (1936a): *Prispevek k Ogino-Knausovi 'metodi'*, Zdravniški vestnik, str. 24–27.
- Škerlj, dr. Božo (1936b): *O začetkih in vzrokih prostitucije*, Ženski svet, str. 243–249.
- OU. (1925): *Materinstvo*. Puberteta Ženski svet, 331–332.
- Verginella, Marta (2001): *Od čarovnic k sinovom Brezmadežne*, V: Accati Luisa (2001), str. 305–319.
- Ženski svet (1924): *Materinstvo. Varujte nežni cvet*, str. 190–191.
- Ženski svet (1925): *Materinstvo. Mesečno perilo*, str. 236–237.
- Ženski svet (1925): *Materinstvo. Puberteta*, str. 331–332.
- Ženski svet (1926): *Izvestja. Materinstvo. Rak na maternici*, str. 155–156.
- Ženski svet (1929): *Materinstvo. Matere, poučite hčerke!*, str. 284–285.
- Ženski svet (1931): *Higiena. Dekleta in mlade žene*, str. 28.
- Žnidaršič, Ž. Sabina (1996): *Zgodovina menstruacije ali zgodovina moškega čudenja*, v: Lenca Bogovič in Zoja Skusek (ur.): *Spol: Ž, Kud France Prešeren*, Institutum Studiorum Humanitatis – ISH, Ljubljana.
- Žnidaršič, Ž. Sabina (2000): *Ora et labora in molci ženska!* Pregled demografije dežele Kranjske in pridobitnosti žensk v desetletjih 1880–1910, *Cf., Ljubljana.